

RENDKÍVÜLI KÖNYVTÁRA
KÖNYVTÁRA

A KRIMINÁLPEDAGÓGIA FELADATAI.

— Előadás a M. P. T.-ban 1916 márc. 18-án. I. közlemény. —

A mai idők rendkívüli állapotai fokozottan indokolják azt, hogy a kriminalista a pedagógushoz fordul tanácsért és eszközökért. Alig van a szellemi munka terén oly foglalkozás, amely annyira nehéz megrázkódtatáson ment volna át a háború alatt, mint a kriminalista lelkülete. Egész tevékenysége a bűntettek meggátlására irányult, és ma: tétlenül kell néznie bűntettek elkövetését, a kötelességszerű gyilkolást, a meg nem torolható rablást, gyujtogatást és az uzsora leg-hallatlanabb nemeit; évszázadok törekvései a büntetések és az eljárás emberiséssé tételére irányultak és íme: egy legutóbbi rendelettel királyi szónak kellett eltörölnie a kikötés embertelen büntetését a hadseregben; a modern kriminalisztika összes törekvései az eljárás biztonságára, a nyomok és jelenségek reális kutatására irányultak; és a háborús igazságszolgáltatás kénytelen volt visszaállítani a rögtönítélő bíraskodást, amelynek a dolog természeténél fogva ártatlan emberek is áldozatul kell, hogy essenek; és végül a legújabb évtizedek egész tudományos munkássága arra törekedett, hogy a bűnözés okait tudományos módon felfedezzük: a háború pedig felszabadította a bűnözés minden indító okát, nyomort, az inséget, a betegségeket, az alkoholizmust és egyéb rossz szokásokat és elárasztotta vármegyéinket szökevényekkel, csavargó katonákkal és menekülő néppel. A kriminalista elmondhatja Pestalozzival hogy: «das Volk Europas ist vaterlos und elend!» és valóságos lelki szüksége arra, hogy elmélkedni, hogy a kivégzés, bebörtönzés vad eszközei helyett nem jobb-e a szabad ember nevelésével foglalkoznunk; és ha igaz lenne az, amit a haladás ellenségei már jó előre jósnak, hogy a háborúból hazajövő egyes embereken bizonyos durvaság, elvadulás jelenségei találnak mutatkozni, úgy annyira bizonyos az is, hogy az emberiség egésze megundorodott minden erőszaktól és az emberszeretettel való foglalkozásban fogja látni a béke építő munkáját.

Már a mai háborús idők előtt sem volt új az a gondolat, hogy a bűntettek megelőzésére a nevelés a leghathatósabb eszköz és érdemes megállapítani, hogy hasonló háborús és világfelforgató állapotok között

merült fel akkor is a gondolat. A XVIII. század elejének két legnagyobb kriminalistája: Beccaria és Feuerbach hangoztatta ezt a gondolatot: ma tulajdonképpen folytatni kell ott az elmékedést, ahol ők elhagyták. De a pedagógusok, kezdve Pestalozzittól egészen a modern pedagógusokig, állandóan foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy a züllesnek, erkölcsi romlásnak és a bűnözésnek a nevelés az egyedüli elhárítója. A legújabb pedagógusok közül Rein egész fejezetet szentel a gyermekbűnözés problémájának, Claparède és Fischer a fiatalkorúak bíróságait a nevelésügyi intézmények közé sorozzák, Foerster pedig *Schuld und Sühne* c. munkájában úgyszólván kizárólag, bár nem rendszeresen, a kriminalpedagógia némely alapkérdésével foglalkozik. Az újabb kriminalisták, különösen pedig azok, akik a fiatalkorúak bíróságait szervezték, megzavarták némileg ezt az elég világos problémát, amikor felállították azt a tételt, hogy a ma létező büntetések, különösen pedig a fogházbüntetés nevelő eszköz, ami teljesen téves nézet. A nevelés — és ezt nem szabad pedagógusok előtt hosszasabban magyarázni — bizonyos hosszabb folyamat, amelynek a folytonossága elengedhetetlen feltétel. A fogház a büntetés befejeztével megszűnik hatással lenni az egyénre, és mai szervezetünkben az egyén kiesett további fejlesztési köréből; másik fontos érv az, hogy a fogházbüntetés a gyermekekre és a fiatalkorúra a mai társadalmi berendezés mellett még mindig annyira megbélyegző, hogy úton-útfélen emiatt fog akadályokba ütközni a nevelő, tehát amidőn valamely egyén tulajdonságait fejleszteni akarjuk, nem kezdhetjük azzal, hogy arra mindjárt további létre kiható csapást mérjünk, amelynek következményeit magunk sem tudjuk elhárítani.

A kriminalpedagógia fogalmának meghatározásakor tehát mindenekelőtt ki kell kapcsolnunk két gondolatkört, amelyben eddigelé ez a fogalom mozgott. A nevelésnek a büntettek megelőzésére vonatkozó hatását mindeddig inkább abban látták, hogy a közegészség, közérkölciség és közművelődés emelésével fogynak a bűncselekmények, tehát az általános társadalmi megelőzésben ismerték fel a kriminalpedagógiai célt. Az a munkásság, amelyet mi kriminalpedagógiának nevezünk, inkább az egyes egyénnel való nevelő foglalkozást jelenti, azzal az egyénnel való foglalkozást, aki a bűnözés veszedelmének van kitéve. A másik gondolatkör, amelyet ki kell kapcsolnunk, mindazok a tanító vagy oktató intézmények, amelyek a fogházakban és javító intézetekben mint iskolák szerepelnek. A kriminalpedagógia analógiáját azokban a kisegítő törekvésekben kell keresnünk, amelyek mint kisegítő iskolák, gyógyítópédagógiai intézetek simultak hozzá a nevelés rendszeréhez. Valamikor a gyengeelméjüket, az idiótákat elpusztították, később üldözték és iskolába nem engedték, a siketnémák és vakok a többi kol-

dusokkal együtt szenvedtek, a szellemileg gyengébbek vagy a pszichopathiás fogyatékosokban szenvedők is csak a legújabb évtizedekben találtak kellő megértésre, mikor a kiegészítő és gyógyítópedagógiai intézmény nyitott meg hatalmas teret a testi és szellemi gyengék és fogyatékosok számára. Már azt is felismerték ma, hogy egyes ily fogyatékosokban szenvedők sokszor kiválóbb szolgálatot tesznek a köznek, mint némely teljesen ép ember. Ugyanígy irányul a társadalmi viszonyok szertelen bonyolultsága folytán megértő tekintetünk a *társadalmilag gyengék* felé, akik vagy a bennük rejlő fogyatékoságok vagy pedig a környezetükben feltalálható hiányosságok folytán a társadalom rendes menetében helyüket meg nem állják és ezért az elzülles vagy ami ennek természetes következménye, a bűnözés veszélyének vannak kitéve, vagy pedig további megóvás hiányában már a zülles vagy a bűnözés örvényeiben vesznek el. A társadalmilag gyengéket, mihelyt azok a fennálló renddel összeütköztek, valamikor kivégezték, ez volt az egyetlen rendes büntetés (poena ordinaria) és a szabadságvesztés-büntetés csak mint ennek a helyettesítője (poena extraordinaria) jött számba. Mindezéideig az ily egyéneket csak zárt kezeléssel igyekeztünk átalakítani, megjavítani, itt is tehát épp úgy mint a gyógyítópedagógia terein a jövőt azt a lehetőséget tárja elénk, hogy ezeket a társadalmi gyengeségük folytán a bűnözésnek kitétteket a nevelés szabad módszerével igyekezzünk átalakítani és társadalmilag hasznossá tenni. Kétségtelen, hogy a gyógyítópedagógia és a kriminalpedagógia céljai sokszor találkoznak, amennyiben a testi vagy szellemi fogyatékoságból szociális hibák származnak, másfelől pedig számos esetben testi és szellemi gyengeség idézi elő a társadalmi gyengeséget, azonban a gyakorlat munkása tapasztalni fogja, hogy a határokon is vagy az egyik vagy a másik van előtérben és az eset egyenesen vagy a gyógyító pedagógus vagy pedig a kriminalista pedagógus munkásságát kívánja kiválólag.

Hogyan határozzuk meg tehát ezek után a kriminalpedagógia fogalmát?

Foerster a már idézett munkájában beszél a nevelés és a bűnözés kapcsolatáról, de nem adja a kriminalpedagógia fogalmát és határozott feladatait; nála folyton ott van az a hátsó gondolat, hogy a ma létező szabadságvesztés-büntetési rendszernek akar bizonyos körök kedvéért nevelő színezetet adni. De nem fogadhatjuk el kellő meghatározásnak Wulffen fogalmazását sem, aki a kriminalpedagógia célját abban látja, hogy: «hogyan akadályozzuk meg a nevelés által, hogy gyermekeink ne essenek bűnbe»; ez a cél általában véve benne foglaltatik a nevelés általános, megelőző feladataiban s ezért külön disciplinára nincs szükség. A fogalom meghatározásában ki kell indulnunk

a nevelés mai tudományos meghatározásából és keresnünk kell azokat a feladatokat, amelyeket a bűnözés veszélyének kitétt vagy az abban leledző egyéniségekkel szemben felállíthatunk. A pedagógia szerint Kármán Mór fogalmazásában: «a nevelés oly tevékenység, amely által valamely társadalomnak fejlettebb, műveltségben és erkölcsösségben haladottabb tagja vagy csoportja ugyancsak azon társadalomnak fogyatékosabb, kevésbé fejlett tagját vagy csoportját törekszik a maga haladásának fokára emelni, műveltsége és erkölcsössége áldásainak részesevé tenni». E fogalomban legott megtaláljuk azt az ismertető jelet, amely a kriminalpedagógia munkásságának körébe eső egyéniségeket jellemzi. A társadalomnak ama fogyatékosabb tagjai esnek e nevelő tevékenység alá, akik kriminális hajlamok és jelenségek folytán tekintetők fogyatékosabbnak. Az ezekkel való foglalkozás a kriminalpedagógia feladata.

Két kérdés merül fel e feladatok további meghatározásakor. Van-e szükség és ha igen, miért külön tudományágra avégből, hogy e kriminális hajlamokkal, jelenségekkel külön foglalkozunk? E kérdés megoldása alábbi fejtegetéseink első része: ki akarjuk mutatni azt, hogy sem jóakarát, sem a közönséges nevelési tudomány nem elegendő ezen a téren való működésre azért, mert sajátlagos kutatás és elbánás szükséges a kriminalitás veszedelmének felismeréséhez és elhárításához, amely határozott, szociális és bűnügyi tudást és képességeket igényel. A másik kérdés, amelyet meg kell oldanunk, az, hogy a kriminalpedagógia szükségletei kívánnak-e külön foglalkozási ágat és külön szervezetet e feladatok teljesítésére, avagy nem elegendők-e erre a közönséges nevelésügyi intézmények? Itt azt kell kimutatnunk, hogy a külön szervekre és külön közegekre azért van szükségünk, mert nem lehet szem elől téveszteni azt, hogy az általános politikai berendezés mindig szem előtt tartja a közrend és közbiztonság fenntartását és legalább egyelőre nem tudunk elképzelni oly politikai berendezést, amely minden kriminális hajlam és minden hasonló anti-szociális jelenség elhárítását teljesen kivehetné az állam politikai hatóságainak rendelkezése alól és a nevelési igazgatásra bízhatná. E két kérdés megoldására pedig akként fogunk az alábbi kísérletben megfelelni, hogy elébb tisztázni kívánjuk: melyek azok a kriminális hajlamok és jelenségek, amelyeknek a nevelhetőségét keressük, azután pedig kutatjuk, hogy milyen módokon lehet az ily hajlamokkal és jelenségekkel befolyásolt egyént kezelni, vele elbánni?

I. A kriminalitás okainak és jelenségeinek a kutatásában a bűnügyi tudomány mindeddig akként indult el, hogy többnyire statisztikai módszert használva talált bizonyos egyéni és társadalmi jelenségeket és e jelenségeknek a bűnözéssel való kapcsolatát kereste. Ilyen

jelenségeknek látták többek között: a nyomort, az alkoholizmust, bizonyos testi és lelki betegségeket, a nevelés elhanyagolását és ezek tanulmányozásával iparkodtak bizonyos törvénységeket fedezni fel. Ezzel szemben az alábbiakban nem új rendszert kívánunk keresni az eddigiek helyébe, hanem a fiatalkorúak bírósága előtt szerzett tapasztalatokat és kísérleteket kívánjuk oly módon szedni rendbe, hogy abból a pedagógus számára nyerjünk bizonyos útmutatást. Szemben tehát a kriminálætiológia szokásos módjával, az emberi egyén *fejlődésének* menetét tekintjük és azt keressük, hogy az emberi fejlődés fokozataira miként hatnak azok az okok és körülmények, melyeket a kriminális hajlandóságok előidézőiül lehet tekintenünk.

Felállítjuk a gyermek fejlődésének a pedagógiában elfogadott három fokozatát: a családi, az iskolai és a társadalmi élet fokát, és kutatjuk mind a három fokozat belső életében azokat a jelenségeket, amelyek a család, az iskola és a társas élet körülményeire akként hatnak, hogy azokból a körülmények sajátos találkozása mellett társadalmellenes és kriminális viselkedés keletkezik. A körülmények hatásának kellő felismerésére viszont keresnünk kell az etikai elvet, amely az erkölcsi ideák közül a kriminalitás szempontjából elsősorban fontos és amelynek követése vagy nem követése adja meg a kriminális viselkedés indító okait, motivumait. Ez az etikai eszme a jó eszméje, amelynek el nem sajátítása, a jó és rossz megkülönböztetésének fel nem ismerése és nem követése a kriminalitás szempontjából a leginkább kicsúcsosodó erkölcsi eszme a többi erkölcsi ideák közül. A kriminalpedagógia tehát kutatja, hogy milyen körülmények gátolják a fejlődő egyénben ez erkölcsi eszme kifejlődését. E körülmények hatásának kellő felismerésére viszont tekintetbe kell vennünk a nevelésnek azokat az elveit, amelyek a morális befolyásolás szempontjából fontosak: nevezetesen az *erkölcsi nevelés elveit*, a *vezetést* és a *fegyelmezést* s a kártékony és a kriminalitást előidéző hatások eredményét abban fogjuk látni, hogy a vezetés és fegyelmezés elveinek érvényesülését ezek mennyiben gátolják. Egészen természetes azonban, hogy e fokozatok fejlődésével régebbi fokozatok nem vesznek el érvényüket, hanem tovább is megmarad a hatásuk, tehát a fejlődés további fokozatai a maguk összességében fognak hatni. Így külön világítjuk meg az alábbi vázlatban a családi életnek, az iskolai életnek és a társas életnek a fiatalkorúak kriminalitásával való összefüggését.

1. *A családi élet és a gyermek-kriminalitás.* A jóság etikai alapelve szempontjából a családi élet kezdő korszaka az, amely a jóság eszméjének első alakulatát: a *viszonosság* eszméjét ülteti a gyermek lelkébe; ez az a viszony, amely a gyermek lelkére ható külső benyomásokat aszerint becsüli meg, hogy milyen hatást tesz a lélek jelen

való állapotára, mely a tárgyat aszerint tartja kívánatosnak, ha kellemes, kerülendőnek, ha kellemetlen az egyes hatása. A családi életben irányadó, vezető elv, a *szeretet*, a gyermeket ahhoz szoktatja, hogy kellemes érzést okozzon annak, aki benne kellemes képzetet kelt fel és megtanulja azt, hogy a jót jóval viszonzozza. Számos gyermek, aki a fiatakkorúak bírósága előtt vadnak, megközelíthetetlennek mutatkozik, soha nem juthatott abba a helyzetbe, hogy ezt a szeretetet, amelyet Pestalozzi a «*Wie Gertrud ihre Kinder lehrt*» XIII. levelében a legmeghatóbban festett, valaha érezte légyen. A fegyvelmezés elvei szempontjából viszont az *önuralom*hoz való szoktatás a család tiszte, amely a más egyén kedvéért fékezi a gyermek ösztöneit. Ennek a hiánya látszik meg az antiszociális jellemek egész későbbi magatartásán és az itt mutatkozó hiányok is a családi élet ez első korszakának akadályai-ban keresendők.

Azok az okok, amelyek a szeretet elvének hatásait és az önuralom kifejlését akadályozzák, két csoportba oszthatók: belső (endogen) és külső (exogen) okok és ezeknek részletes tárgyalása lenne a kriminalitás forrásainak a tana, amelyre ehelyütt néhány szóval kívánunk rámutatni.

Az egyénben rejlő belső okok egyfelől a testi betegségek, amelyek a nyomorék, szenvedő gyermeket különösen az alsóbb társadalmi életben képtelenné teszik arra, hogy a család mostoha sorsát viseljék és a szegénységgel párosult műveletlenség folytán nem találnak kellő részvétre és elnézésre. Második csoport a lelki betegségek, itt azokat értve, amelyeket a gyermekkor lelki betegségeinek szoktunk nevezni. Ezek ismét a tulajdonképeni elmebajok, mint a veleszületett defektuspszichosisok, így a tágabb értelemben vett imbecillitas, továbbá a szerzett elmebajok, amelyek igen természetesen egyszersmindenkorra kiközösítik a gyermeket a családból és azáltal a társas életből, úgy, hogy veszélyessé válás esetén az eltávolítás az egyedüli óvszer. A lelki betegségek másik, a nevelés szempontjából igazán fontos csoportja a funkcionális pszichosisok, amelyek egyes, többé-kevésbé fontos funkciók zavarai-ban már a zsenge gyermekkor idején nyilvánulnak és amelyeknek fontossága abban áll, hogy a kevésbé tehető és fel nem világosított családokban nem ismerik fel és az ezáltal előidézett részleges hasznavehetetlenség mindjárt a teljes alkalmatlanságra való következtetést idézi fel. Számptalan családi perpatvar, a gyermek életének sok-sok konfliktusa erre a tájékozatlanságra vezethető vissza. A kriminálpedagógia álláspontja már ehelyütt is az, hogy nincsenek született büntettesek, hanem olyan beteges és kóros állapotok vannak, amelyek már a fejlődés első korában gátolják a testnek és léleknek a nevelés elvei szerint való kifejlődését.

Külső okokul jelentkeznek hasonlóképp a családi életet gátló körülmények. Ilyenek mai életrendünk mellett a gyáripár, amely az apát, anyát elvonja a gyermek nevelésétől, zsufolt és testi-lelki tekintetben káros hatású lakások, a táplálkozás hiányai, gondjai, nemkülönben a káros táplálékok, italok (alkohol) élvezete, az alsóbb néposztály teljesen elhanyagolt egészségügyi viszonyai és végül, amit ma mindinkább kezdünk helyesen felismerni, a szegénysorsú anyák nevelésének a hiánya. Ezekkel szemben ma a családi életért vajmi keveset teszünk és egész állami gyermekvédelmünknek, valamint társadalmi gyermekvédelmünknek is az az iránya, hogy a gyermeket elvegye az anyától és semmiféle komoly intézkedés nincs arra, hogy a családi életet az egész vonalon erősítsük.

Mindezek a körülmények összejárásának azután arra, hogy a gyermekek már zsenge korában jelentkeznek olyan hajlandóságok, amelyeket kriminális hajlandóságnak kell felismerni és amelynek okait a családi élet most felállított pedagógiai elvei érvényesülésének hiányában kell keresnünk. A gyermek tehát ha hazudik, nem erkölcsi szabályt szeg meg, hanem a szeretet hiányában nem szokta meg a bizalmas közlést a családi körben; ha lop, nem törvényt sért, hanem az elvétel természetes ösztönét követi, amelyen uralkodni meg nem tanult; ha pedig csavarog, nem a munkás életmód elől szökik, hanem esetleg kóros jelenségei nem találtak felismerésre, vagy menekült abból a családi környezetből, amely neki a kifejlődéséhez szükséges nyugodtságot nem adhatja meg.

2. Az iskola és a gyermek-kriminalitás. Az etikai fejlődés során az iskolai életben a további fok: a *törvényesség* eszméje lép előtérbe, amely a dolgok kapcsolatát keresi és az embert cselekvéseiben arra indítja, hogy magát és a kapcsolaton kívül álló dolgokat e kapcsolatnak alárendelje. A gyermekek fejlődésének a kora az emberiség fejlődésében a lovagi korra emlékeztet, amelyben elő volt írva a viselkedés rendje, módja és a viselkedéshez való ragaszkodás, és az abban való kitűnőség volt az erény. A fejlődés e korának a vezetés elvei közül a *tekintély* felel meg, amelynek a gyermek magát alárendeli; a fegyelmezés elve pedig az *önállóság*, amely a dolgok kapcsolatában való eligazodást irányítja. A fejlődés során ezek az elvek azonban csak akkor érvényesülhetnek, ha az előbbi fokok nevelő elvei kellő eredménnyel jártak. A *tekintély* csak a szereteten alapulhat és *önállóságra* nem juthat az, aki az *önuralmat* nem bírja. Az iskolás gyermek kriminalitása tehát két forrásból fakad: egyfelől ama gátló körülmények hatásából, amelyek az iskolai élet etikai célját gátolják, másfelől azonban azok a hiányok, amelyek az erkölcsi fejlődés előző fokán a családi életben már hiányoztak és amelyeket az iskola a

dolgok természeténél fogva nagyon nehezen pótolhat és amelyek a pótlás esetén is folyton összeütközéseket idéznek elő.

A gátló okok felosztásában itt is a belső okokat tekintve előbb, a tulajdonképeni elmebetegségek azok, amelyek az iskolai életben már csak annyiban merülnek fel, ha azok szerzett bajok, vagyis még csak az iskolában jelentkeznek. Különös fontosságúak azonban az iskolai életben a pszichopatiás fogyatékoságok, amelyek lényege funkcionális zavarokban nyilvánul. Itt is legnagyobb veszedelem ezeknek az állapotoknak fel nem ismerése. Ezek az állapotok gyengeségben, fogyatékoságban nyilvánulnak. A közönséges viszonyok azt vonják maguk után, hogy az ilyen állapotok a többi gyermek gúnyjának, játékanak és támadásainak s a felnőttek büntetésének vannak kitéve. Ennek az ellentétnek a következménye azután az, hogy a kigúnyolt, félreértett, büntetett gyermekben e bánásmód folytán indul meg az a folyamat, amely őt később társadalomellenessé teszi. A mi népiskolai rendszerünk, különösen nagyobb helyütt igen nagy veszedelemeket rejt magában, mert a tanító ezeket a hiányosságokat nem ismerheti fel és sokkal előnyösebb a falusi iskola, ahol a tanító minden gyermeket ismer. Nagy fontosságú tehát a megelőzés szempontjából a kisegítő iskolák és gyógyítópedagógiai intézetek rendszere.

Az exogén okok csoportjában első a szülők értelmetlen és az iskolát meg nem értő gondolkodása, amely sokszor az iskolában megfélelő gyermeket sem engedi szerencsésebb társaival haladni. E mellé sorakozik azután ismét az, ha a tanító nem ismeri vagy nem akarja megérteni a gyermek otthoni családi viszonyait és rossznak minősíti, hátrányban részesíti azt a gyermeket, aki csak azért nem tud haladni és alkalmazkodni, mert borzalmas környezetben él otthon. A gyermek megítélése pusztán az iskolában történtek szerint rendkívül káros következményeket szokott maga után vonni és egyenesen a züllés útjára taszítja azt a gyermeket, akit körülményeinek minden egyéniesítő kutatása nélkül kicsapnak az iskolából.

Az iskolásgyermek társadalomellenes magatartásának azután legjellemzőbb kórképe az iskolakerülés. Itt jelentkezik az a megbízhatatlan, nehezen szoktatható természet, amely már eleve a szokászerű büntetésre és csavargóra emlékeztet. Okai ismeretesek: elégtelen és túlsufolt iskolák, a szülőknek és sokszor az egész környezetnek iskolaellenes gondolkodása, a szegénység és a nyomorúság; a gazdasági viszonyok, amelyek a gyermeket korán munkába állítják (pásztorgyerekek), a szülő könnyelműsége, alkoholizmusa és az anya nemtörődömsége, sokszor maga az iskola is, amely nem képes a gyermek kellő érdeklődését felkelteni s szabad óráiban nem vonja el az utcán való tartózkodástól és kóborlástól; nemkülönben az a számtalan

ellentét, amely a műveletlenebb körökben a szülő és a tanító között felmerül. Az állam és a társadalom az iskolakerülés veszedelmével szemben csupán rendőri módokat ismer, többnyire behajthatatlan pénzbüntetéseket; ellenben nagyon kevésé rendelkezik pozitív segítséggel, minő az anyagi nyomorúság megszüntetése, erkölcsi hibák orvoslása, a szülők felvilágosítása, a gyermekek viszonyainak rendezése, az iskola melletti szórakozásának, elfoglaltságának szabályozása és némely esetben a tanító felvilágosítása is.

Az iskola erkölcsi életének e felfogásában tehát az iskolásgyermek kriminalitása ismét hasonló világtításban jelenik meg, mint a gyermek kriminalitása a családban. A tolvaj, csavargó, hazug gyermek még mindig nem tekinthető olyan egyénnek, aki tudatosan jogszabályt sért, aki tud a dolgok ellentétéről és az ellentétek között való eligazodás mellett is helytelenül cselekszik; hanem az ily gyermek nem tudja a szabályos életmódot megtartani azért, mert gátló körülmények akadályozták, hogy azt megtanulja, vagy nem akarja követni azért, mert az akarat nevelésében nem juttatták el arra a fokra, amely az önálló cselekvést végre is tudja hajtani.

KÁRMÁN ELEMÉR.

A TÖRÖK KÖZOKTATÁSÜGY MAGYARORSZÁG HÓDOLT TERÜLETÉN, 1543—1686.

— Felolvasás a Magyar Pædagogiai Társaságban 1917 március 17-én. —

A magyar közoktatásügy hivatásos munkásait bizonyára meglepte az a tartalmas statisztikai évkönyv, amelyben a török kormány a mai török birodalom szellemi leltárát közzétette.¹ A gazdag és hivatalos hitelű anyagkészlet kétségtelenül igazolja, hogy a megújódott török birodalom máris a szellemi fejlődés viszonylag magas fokára küzdötte fel magát. De ennyivel sem éri be; s a fejlődés siettetésére minden alkalmas eszközt megragad. Mint legújabb sajtóközlemények s intézkedések tanusítják, szellemi s kiválóan közoktatásügyi reformterveinek megvalósításában hazánktól is jelentős közreműködést remél.

A jelentől s a biztató jövőtől a multhoz fordulva, hiteles történelmi kútfők világánál megállapítható, hogy a török közoktatásügy mai fejlettsége a messze multba visszanyuló gyökerekből táplálkodik. Megállapítható, hogy a hódító törökség hazánk hódolt részeire is átvittette a korviszonyokhoz mérve magasfejlettségű iskolaszervezetét.

¹ Az 1915-ben megjelent évkönyvnek az 1913—14. iskolai évre vonatkozó tanügyi adatait ismertette *Abdul Latif*; Pæd. Ért. 1916, 310—312. ll.